

С.С. Жубакова¹, Б.С. Байменова¹

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ҮРДСІНДЕ БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ

Аңдатпа

Мақалада инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мамандардың құзыреттілігін дамытудың жолдары, бағыттары мен ерекшеліктері терең қарастырылған. Зерттеу барысында құзыреттілік мәселесімен айналысқан бірқатар шетел ғалымдарының зерттеулері мен еңбектері талдауға алынды, соның ішінде кәсіби мамандарды даярлауды дамытуда үлес қосқан Қазақстан ғалымдарының зерттеулері проблеманы шешуге септігін тигізді. Құзыреттіліктің мәні мен мазмұнын ашу үшін «педагогтың кәсіби құзыреттілігі», «инклюзивті құзыреттілік» және «кәсіби құзыреттілік» ұғымы әртүрлі аспектіде терең қарастырылды. Инклюзивті білім беру үрдісінде болашақ маманның құзыреттілігін дамыту үшін қолданылатын инновациялық технологиялар, белсенді әдістер мен құралдарды пайдаланудың мүмкіндіктерін әртүрлі деректерге сүйене отырып, зерттеген. Зерттеу проблемасына қатысты мәліметтер талданды. Құзыреттілік ұғымына келетін болсақ, ол болашақ маманның өз іс-әрекетіне деген жауапкершілігі мен іскерлігі. Мақалада ғылыми дереккөздердің негізінде «құзырет», «құзыреттілік», «зерттеу құзыреттілігі» «ғылыми – зерттеу құзыреттілігі» ұғымдарына отандық және шетелдік авторлардың берген анықтамалары бойынша талдау жасалынған.

Түйін сөздер: инклюзивті орта, кәсіби құзыреттілік, педагогикалық-психологиялық құзыреттілік, интеграция, коммуникативті құзыреттілік, инклюзивті білім беру процесі, білім беру процесін модернизациялау.

Жубакова С.С.¹, Байменова Б.С.¹

¹Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, г. Нур-Султан., Казахстан

РАЗВИТИЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ В ПРОЦЕССЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье рассматриваются пути, направления и особенности развития компетенций будущих специалистов в условиях инклюзивного образования. В ходе исследования были проанализированы исследования и труды ряда зарубежных ученых, занимавшихся вопросами компетентности, в том числе исследования казахстанских ученых, внесших вклад в развитие подготовки профессиональных кадров, способствовали решению проблемы. Для раскрытия сущности и содержания компетенции глубоко рассматривались понятия «профессиональная компетентность педагога», «инклюзивная компетентность» и «профессиональная компетентность» в различных аспектах. На основе различных данных исследованы возможности использования инновационных технологий, активных методов и средств, используемых для развития компетенций будущего специалиста в процессе инклюзивного образования. За основу взяты некоторые данные, касающиеся проблемы исследования. Понятие компетентности, это ответственность и умение будущего специалиста к своим действиям.

Ключевые слова: инклюзивная среда, профессиональная компетентность, психолого-педагогическая компетентность, интеграция, коммуникативная компетентность, процесс инклюзивного образования, модернизация образовательного процесса.

S.S. Zubakova¹, B.S. Baimenova¹

¹L.N. Gumilyov Eurasian national University, Nur-Sultan, Kazakhstan

DEVELOPMENT OF COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN CONDITIONS OF INCLUSIVE EDUCATION

Abstract

The article discusses the ways, directions and features of developing the competencies of future specialists in inclusive education. The research analyzed the research and works of a number of foreign scientists dealing with competence issues, including the research of Kazakh scientists who contributed to the development of professional training, contributed to the solution of the problem. To reveal the essence and content of competence, the concepts of "professional competence of a teacher", "inclusive competence" and "professional competence" in various aspects were considered in depth. On the basis of various data, the possibilities of using innovative technologies, active methods and tools used to develop the competencies of a future specialist in the process of inclusive education are investigated. It is based on some data related to the research problem. The concept of competence is the responsibility and ability of the future specialist to their actions.

Keyword inclusive environment, professional competence, psychological and pedagogical competence, integration, communicative competence, the process of inclusive education, modernization of the educational process.

Кіріспе. Өркениеттің жаңа кезеңіне көшу, еліміздің экономика, әлеуметтік, саяси, мәдени және білім беру салаларына өзгерістер әкелді. Цифрлы технологиялардың қарқынды дамуы нәтижесінде ақпарат индустриясының мүмкіндіктері артты. Бұл жалпы әлемдік жаңару, жаһандық тренд.

Ақпарат қазіргі қоғамның ең маңызды мемлекеттік ресурстарының біріне айналуда. Әлемде болып жатқан заманауи үрдістерден қалмау үшін, еліміз барлық жаңалықтарды игеруде. Оған дәлел елбасы Н.Ә. Назарбаевтың пікірі: «Индустрияландыру – бұл бүгінгі бренд, біз ілесіп жүруге тиіс жаңа бағыт. Мұнда қорқатын ештеңе жоқ. Бізде электронды үкімет бар, халыққа қызмет көрсету орталықтары бар. Мұның бәрі Цифрлы Қазақстанның элементтері» [1].

Үдемелі, үздіксіз дамып келе жатқан ақпарат ағымы білім беру индустриясына үлкен талаптар жүктейді. Осы орайда, ақпараттық қоғам талаптарына бейімделген, құзыретті маман қажет екені сөзсіз. Ол өз кезегінде болашақ маманның құзыреттілігімен байланысты болмақ.

Біз қарастыратын мәселе инклюзивті білім беру жағдайында болашақ маманның құзыреттілігін дамыту.

Бұл біріншіден, болашақ маманның ақпараттық технологияларды сауатты пайдалануымен, екіншіден, инновациялық сұраныстарды қанағаттандыруымен, үшіншіден, инклюзивті ортада ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылармен педагогикалық үрдісті тиімді ұйымдастырумен ерекшеленбек.

Инклюзивті білім беру біздің елімізде жетілдіруді және жаңаша қарауды қажет ететін стратегиялық бағыт болып табылады. Осы бағытта мемлекет тарапынан бірнеше міндеттер жүктелуде. Атап айтатын болсақ, инклюзивті үрдісті жүзеге асыратын жалпы мектеп санының үлесін 70%-ға дейін арттыру, ерекше қамқорлықты қажет ететін оқушыларға қолжетімді, кедергісіз білім беру аймағын құру және т.б. Себебі, адам капиталы ең басты құндылық болып табылады. Сондықтан да, инклюзияның ерекшелігі баланың физиологиялық, психологиялық, этникалық, діни, нәсілдік ерекшеліктеріне қарамастан тең, құқылы, қолжетімді білім беру. Адам бойындағы табиғи қажеттіліктерді ескере отырып, оқыту, тәрбиелеу және білім беру бүгінгі заманауи педагогиканың негізгі кредосы.

Зерттеу әдістемесі мен нәтижесі. Зерттеу проблемасына байланысты бірқатар кешенді әдістер қолданылды. Атап айтсақ, философиялық, педагогикалық, психологиялық, тарихи әдбиеттерге анализ және синтез жасау. Еуропа және отандық инклюзивті білім беру жағдайына салыстырмалы анализ жасау. Жинақталған мәліметтерді, статистикалық көрсеткіштерді математикалық әдістер арқылы сұрыптау. Эмпирикалық әдістер: бақылау, сауалнама, әңгіме. Интернет ресурстарын қолдану жаһандық ақпараттық инфрожүйе құруға және «ашық білім беру моделі» парадигмасын дамытуға көмектесті. Шетел және отандық ресурстарды қолдану зерттеу тақырыбын тереңдетуге мүмкіндік туғызды. Нормативті базаға, психологиялық-педагогикалық, анықтамалық және әдістемелік әдебиеттерге теориялық анализ жасау; білім беру процесін бақылау; сұрау әдістері (сауалнама, тест); психодиагностика.

Зерттеудің әдіснамалық негізі инклюзивті білім беру бағыты бойынша қабылданған халықаралық, отандық нормативті құжаттар құрайды.

Елбасы Н.Ә. Назарбаев өзінің кезекті Жолдауында осы санаттағы балаларға білім беру қажеттілігі туралы айтып кеткен болатын: «...Бесіншіден, мүмкіндігі шектеулі азаматтарымызға көбірек көңіл бөлу керек. Олар үшін Қазақстан кедергісіз аймаққа айналуға тиіс. Бізде ондай адамдарға қамқорлық көрсетілуге тиіс – бұл өзіміздің және қоғам алдындағы біздің парызымыз. Бүкіл әлем осымен айналысады [2].

ЮНЕСКО-ның қабылдаған Халықаралық құжатында әрбір адам қоршаған ортамен кедергісіз араласуы және білім алуы қажет делінген [3].

Саламанка Декларациясында интеграция принциптері мен ерекшеліктері туралы мынандай мәлімет берілген: «Жалпы білім беру ұйымдарында жүзеге асатын тұтас педагогикалық процесс әрбір баланың қажеттіліктері мен ішкі мүмкіндіктеріне қызмет ету керек» [4]. (Саламанка, Испания 1994 жыл)

Инклюзивті білім беру процесі көптеген ірі мемлекеттерде өз жалғасын тапты, атап айтсақ, Америка, Англия, Норвегия, Швеция т.б. Әр елдің экономикалық, мәдени, саяси ерекшеліктеріне байланысты инклюзивті білім беруге деген көзқарастар әртүрлі сипатта дамыды. Бұны тарихи эволюцияның даму кезеңдерінен байқауға болады. Осыған байланысты ерекше білім беруді қажет ететін балаларға деген қоғамдағы адамдардың ара қатынасы өзгеріп отырды. Дискриминацияға тәуелді болған балалар мен ересектер қоғам тарапынан көптеген қиындықтар көрді. Оларды социумнан алшақтатуға тырысты. Дегенмен де, уақыт өте келе бұл қатынас мақсатты түрде өзгерді. Оған себеп болған Н. Бенк-Миккельсон және Ассоциация директоры Б.Нирьенің «нормалау» түсінігін ендіруі. Ол концепцияның мазмұнында ерекше қамқорлықты қажет ететін балалардың оқуға, еңбек етуге, сондай-ақ өмірдің қалыпты жағдайына бейімделуге толық құқығы бар екендігіндігі айтылды. [5] Бұл концепция қоғамдағы адамдардың көзқарасын өзгертуге және интеграциялық үрдістің дамуына серпіліс жасады. Нормалау қағидалары жаңаша ойлауға, жаңаша бағалауға мүмкіндік туғызды. Бұл идея көптеген Еуропа елдерінде жалғасын тапты. Әлемде болып жатқан жаһандық интеграция үрдістері халықаралық деңгейде дамып, мемлекеттің әлеуметтік қолдау стратегиясына айналды. Гуманистік құндылықтарға деген көзқарастарды қайта қарау дәстүрі көптеген әлем деңгейіндегі конференциялардың негізгі тақырыбы болуына түрткі болды.

Соның бірі 1990 жылы Джомтъене (Таиландта) болған дүниежүзілік конференцияны атауға болады. Бұл тәжірибе ұзаққа созылды, оның нәтижесінде бірқатар нормативті құжаттар пайда болды. Ал, отандық ғалымдар өздерінің зерттеулерінде бұл идеяны тереңдетті. Ғалым Р.А. Сулейменова өз еңбегінде инклюзияға мынандай баға берді: «Денсаулық, әлеуметтік, этникалық және экономикалық мүмкіндіктеріне қарамастан, барлық балаларды ақысыз оқу үдерісіне қосуды көздейтін білім беру үрдісі» [5].

Көптеген ғылыми деректерде инклюзивті білім беру бұл қалыпты дамып келе жатқан балалар мен ерекше даму мүмкіндіктері бар балаларды (эмоционалды, интеллектуалды, сенсорлық, этникалық және т.б.) бірлесіп оқыту мен тәрбиелеу тәжірибесі деп түсіндіріледі.

Инклюзивті білім беру бүгінгі заманауи мемлекеттің жаңа талабы, жаңа бағыты болғандықтан, оны ғылыми тұрғыда саралау және бағалау мақсаты туындайды. Әлеуметтік және табиғи факторлардың әсерінен пайда болған түрлі деңгейдегі ауытқулары бар балаларға білім беретін құзыретті маман қажет.

Әлемде құзыреттілікке байланысты түрлі көзқарастар мен пікірлер қалыптасты. Алғаш рет бұл термин Еуропа елдерінде кеңінен қолданыла бастады.

Құзыреттілік мәселесі көптеген ғалымдардың зерттеу нысанына айналды. Соның ішінде Ю.Бабанский құзыреттіліктің мынандай аспектілерін ұсынды: басқарушылық аспект, психологиялық аспект, педагогикалық аспект. Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ маманның құзыреттілігін дамыту үрдісі жаһандық тәжірибенің маңызды инфроқұрылымына айналды. Осы бағытта көптеген зерттеулер мен еңбектер пайда болды. Бұл тараптан Қазақстандық ғалымдар да қалыс қалған жоқ.

Соның бірі И.А. Оралканова инклюзивті білім беру жағдайында болашақ маманның құзыреттілік өлшемдерін саралай келе, ең негізгі құзыреттіліктерді былай топтастырады:

- құндылықтық бағдарын қалыптастыру;
- психологиялық мүмкіндіктерін ояту;
- оқушының бойындағы толеранттылық;
- эмпатия;
- болашақ маманды педагогикалық оптимизм рухында тәрбиелеу» [6].

Ресей ғалымы Н.Г. Милорадова құзыреттіліктің заңдылықтары мен принциптерін талдай отырып, құзыреттіліктің төрт негізгі компоненттерін ұсынады: әдістемелік құзыреттілік, іс-әрекет құзыреттілігі, гумандық әрекеттесу құзыреттілігі және жеке тұлғалық құзыреттілік. Құзыреттілік

Әлемдегі болып жатқан түбегейлі өзгерістер мен білім саласында жүргізілген мониторинг көрсеткіші уақыт өткен сайын білімі терең, стандартты емес жағдайда тез шешім қабылдайтын құзыретті маманға деген сұранысты тереңдете түседі. Бұл міндеттер Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында көрсетілді.

Осы орайда, «құзіреттілік» ұғымын қарастыру тақырыбымызды тереңдей түседі. Е.В. Бондаревская, И.А. Зимняя, А.К. Маркова сияқты ғалымдар құзыреттілік ұғымын болашақ маманның тұлғалық қасиеттерінің қалыптасуымен байланыстырады.

Дамыған мемлекеттердің еңбек нарығында құзыретті маманға деген қажеттілік шексіз. Басты талап: біліктілік, ой-өрісінің тереңдігі, өз пәнін жетік меңгеруі, шеберлігі, фундаментальды білімінің болуы.

Біздің зерттеуімізге Н.Хомскийдің айтқан пікірлері қызығушылық туғызды. Ол құзыреттілікті жеке тұлғаның өз кәсібіне сәйкес қасиеттерді меңгеруі. Білімі, ептілігі және дағдысы.

Педагогикалық және психологиялық әдебиеттерде құзыреттілік белгілі бір кәсіптің айналасындағы білімдер мен ептілік тұрғысынан түсіндіріледі.

Н.Ф. Талызина, М.Ж. Джадрина бұл пікірлерге қарсы. Олардың пікірі бойынша, құзыреттілік - өмірлік тәжірибені игеру процесі.

Ғалым В.В. Нестеровтің ойынша, болашақ маман құзыреттіліктің келесі компоненттерін меңгеруі қажет: танымдық, психологиялық, коммуникативті, кәсіби-техникалық т.б.

Қазақстандық ғалым Б.Т. Кенжебеков өзінің диссертациялық жұмысында кәсіби құзыреттілікті белгілі бір әрекеттерді орындауға даярлығы мен тәжірибелік қабілеттілігі - деп дәлелдейді [7].

Жоғарыда ғалымдардың еңбектерін саралайтын болсақ, инклюзивті білім беру, инклюзивті білім беру жағдайында болашақ маманның кәсіби құзыреттілігін дамыту бойынша бірқатар еңбектер басылым көріп, тәжірибелер жинақталған. Мәселен, инклюзивті білім берудің теориялық саласы көптеген шетел ғалымдарының (К.Хортон, Д.Брикер, Н.Г. Чанилова, Т.В. Егоров және т.б.) еңбектерінде қарастырылған. Инклюзивті білім берудің кейбір бағыттары қазақстандық ғалымдардың (Р.А. Сүлейменова, А.Н. Алмаганбетова, Р.Ж. Жұмажанова, К.Ш. Құмаржанова және т.б.) еңбектерінде көрініс алады. Алайда осының бәріне қарамастан жалпы білім беретін мектептерде инклюзивті оқытудың кәштеген проблемалары ғылыми-теориялық, әдістемелік тұрғыда өз шешімін әлі де болса толық таба қойған жоқ. Әрине бұл проблеманы шешу әдіснамалық, концептуалдық терең ізденуді қажет етеді. Жалпы отандық педагогикада бұл проблеманың болуы заңды құбылыс. Себебі, инклюзивті білім беру мемлекетіміздің жаңа стратегиялық бағыты болып табылады.

Пікірталас. Қазіргі заманауи педагогикада инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мамандардың құзыреттілігін дамыту тақырыбы аясында көптеген ғалымдар зерттеулерін арнады. Олардың басым көпшілігі құзыреттілікті қызмет жасап жүрген маманның білімі мен тәжірибесі және соған сәйкес шешім қабылдауы десе (Н.Ф. Талызина, М.Ж. Джадрина), екінші ғалымдардың тобы, жеке тұлғаның теориялық білімі мен практикалық тәжірибесі және оны орындау дағдысы (Р.А. Сүлейменова, А.Н. Алмаганбетова, Р.Ж. Жұмажанова). Яғни жансыз жаттанды білімді емес, шынайы білімді қабылдауы. Ғалымдардың пікір-таласын тұжырымдайтын болсақ, болашақ маманның құзыреттілігі арнайы ұйымдастырылған педагогикалық іс-әрекеттің нәтижесін қамтитын процесс. Осы процесте мұғалім өзінің инновациялық белсенділігін көрсетеді. Осы орайда ғалым Б.Кенжебаевтың тұжырымымен келісе отырып, құзыреттілікті былай топтастыруға болады.

Инклюзивті білім беру үрдісінде келесі құзыреттіліктер маңызды:

- Ерекше қамқорлықты қажет ететін балаларды әлеуметтік ортаға бейімдеу мақсатында инклюзивті білім берудің идеясын түсіну;
- инклюзивті білім беру үрдісін жүзеге асыруға мақсатты түрде қарау;
- мектеп ұжымында ерекше қамқорлықты қажет ететін балаларға деген ;
- заманауи әдістер мен технологияларды оқу-тәрбие процесінде қолдану;
- Ерекше қамқорлықты қажет ететін балалардың жас және жеке ерекшеліктерін, ауытқушылық түрлерін білу;
- инклюзивті білім беру жағдайында педагогикалық рефлексияның принциптерін меңгеру;
- оқушылардың, ата-аналардың, пән мұғалімдерінің, әкімшіліктің, қоғамдық ұйым өкілдерінің қажеттіліктерін ескере отырып, инклюзивті білім беру жағдайында педагогикалық процесті ұйымдастыра білу;
- оқу бағдарламалары мен оқулықтарды ерекше қамқорлықты қажет ететін балалардың мүмкіндіктеріне бейімдей білуі;
- ерекше қамқорлықты қажет ететін балалардың өзара қарым-қатынас орната білуі.

Қорытынды. Алымдардың зерттеулеріне жасалған талдау мынандай қорытынды жасауға мүмкіндік берді, құзыреттілік дегеніміз болашақ маманның инновациялық технологияларды терең меңгеруі, оқу-

тәрбие процесін тиімді ұйымдастыра алуы, педагогикалық фактілерді болжай білуі, оқушылармен ынтымақтастық қарым-қатынас орнатуы, кедергісіз, қолжетімді орта құруы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, 10 қаңтар 2018 ж. мақала газеттен.
2. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Қазақстан – 2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты, 14 желтоқсан 2012 ж. мақала газеттен.
3. Конвенция о борьбе с дискриминацией в области образования: принята Генеральной конференцией ООН по вопросам образования, науки в культуры (ЮНЕСКО) 14 декабря 1960. конференция еңбектері.
4. Саламанка декларациясы (Саламанка, Испания 1994 жыл) конференция еңбектері.
5. Сулейменова Р.А. Методологические подходы к развитию инклюзивного образования Республики Казахстан // Открытая школа. - №7. – сентябрь, 2012. – 40 с. мақала журналдан.
6. Оралханова И. Формирование готовности учителей начальных классов к работе в условиях инклюзивного образования: док.дисс. – Алматы, 2014. – 163 с. Диссертация.
7. Кенжебеков. Б.Т. Университет студенттерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың теориясы мен практикасы. – Астана, ЕҰУ, 2001. – 270 б. кітап.

References:

1. *Oratio Praeses Reipublicae Kazakhstan N.A. Nazarbayev ad populum Kazakhstan, January 10, 2018 articulus a feugiat.*
2. *Oratio Praeses Reipublicae Kazakhstan N.A. Nazarbayev ad populum Kazakhstan Consilio "Kazakhstan-2050" nova politica scilicet de statu constituta, December 14, 2012 articulus a feugiat.*
3. *Conventio contra Discrimine in Educationem: suscepta a Nationum unitarum Generalis Conferentiae in Educationis, Scientia et Cultura (UNESCO) in December 14, 1960. actis Conferentiae.*
4. *Declaratio de Salamanca (Salamanca, Spain, 1994) Actis conferentiae.*
5. *Suleimenova R.A. Applicando accedit ad progressum inclusive educationem in Reipublicae Kazakhstan. - No. 7. - August, 2012. - 40 P. Articulus a eros.*
6. *Oralkhanova I. Formatio alacritate prima schola doctores, ut opus in condicionibus lorem ipsum inclusive: Dokl. diss. - Almaty, 2014. - 163 p. Dissertation.*
7. *Kenzhebekov. B.T. theoria et praxi formationis professio competentia Universitatis alumni. - Astana, ENU, 2001. - 270 P. Liber.*

МРНТИ 14.35.09

<https://doi.org/10.51889/2020-4.1728-5496.17>

Пентина Е.О.¹

¹Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана,
г. Алматы, Казахстан

**ФОРМИРОВАНИЕ НАРРАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ
ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА ЧЕРЕЗ РЕАЛИЗАЦИЮ КОНТЕКСТНОГО ОБУЧЕНИЯ**

Аннотация

В статье раскрывается важность контекстного обучения в иноязычно-образовательном процессе при подготовке будущих учителей иностранного языка. Рассматриваются особенности учета контекстов профессиональной деятельности и реализуемые с помощью него задачи по формированию нарративной компетенции. Порождаемые студентами нарративы являются одной из самых распространенных форм вербальной коммуникации, реализующейся на разных уровнях общения, в зависимости от ситуации и контекста. Предпринимается попытка доказать, что формирование нарративной компетенции в